

IN MEMORIAM RADOVAN HALPER

VERA MARSIĆ

Iznenada nas je, nedavno, ostavio kolega RADOVAN HALPER. Smrt ga je zadesila u pokretu, u vožnji biciklom, kako je tekao i njegov nemirni i izbudljivi život.

Ali, mnogi će se pitati, tko je to?

Halper je jedan od onih arhitekata koji su rođeni u Zagrebu, koji su osnovnu, srednju školu i fakultet završili u Zagrebu, koji su počeli praksu u svom rodnom gradu, a karijeru nastavili u tuđini.

Rođen 5. kolovoza 1928. godine u Zagrebu, upisuje 1946. godine Tehnički fakultet - Arhitektonski odsjek, a diplomira 27. siječnja 1953. godine. Za vrijeme studija pokazuje izrazitu sklonost projektiranju i grafičkoj prezentaciji. No, njegov se interes ne zaustavlja na arhitekturi: intenzivno crta, putuje, uči jezike i bavi se sportom.

Prvi utjecaji, osobito u stambenoj arhitekturi, vezani su uz ličnost profesora Kauzlarića, u čijoj se grupi nalazi u vrijeme studija. U isto vrijeme surađuje na projektima i natječajima s profesorom Strižićem, asistentom Milićem i docentom Turinom.

Po završetku studija radi kod profesora Turine na projektima sportskih zgrada, a istodobno surađuje na projektima s arhitektom Rašicom.

Željan znanja, bira razne ličnosti s kojima surađuje kako bi upio što više raznolikih utjecaja i mišljenja i tako širio svoj horizont. Nemiran duh i želja za upoznavanjem novih sredina i novih iskustava tjera ga, ubrzo nakon završetka studija, da napusti Zagreb. Odlazi u travnju 1955. godine u Pariz, tadašnju Meku arhitekata.

Poklonik Le Corbusierovih ideja, želi okušati sreću, možda će uspjeti raditi u njegovu atelijeru, u blizini ondašnjeg nosioca naprednih ideja u arhitekturi. Nade se nisu ostvarile. Radi u nizu biroa kao crtač, što ga ne zadovoljava, pa uskoro odlazi u Švedsku.

I u Švedskoj želi raditi kod poznatih arhitekata. Probno radi na jednom natječaju, za zadatak dobiva crtanje

perspektive. Prikaz je bio sjajan, vidjela se cesta, automobili, ljudi, ali arhitektura je bila u zadnjem planu. Šef mu je rekao: "Kolega, ovo je ipak arhitektonski natječaj." Ambicije su mladog Halpera velike, ali ga život vraća u realnost.

Počinje raditi u Urbanističkom birou grada Stockholma. Kao suradnik, od 1957. do 1963. godine, radi na planiranju satelitskog grada Farste i centra Arste kraj Stockholma. Istovremeno radi na projektima obiteljskih kuća, a ta problematika ga zanima od studentskih dana.

Težnja za samostalnim radom ostvaruje se 1963. godine otvaranjem Arhitektonskog biroa "Halper-Karlen" u Stockholmu, koji djeluje do 1974. godine. U to vrijeme nastaju prva samostalna ostvarenja: Uredsko-poslovna zgrada s bankom ANGPANNEFÖRENING u centru Stockholma. Naručilac je najveće udruženje inženjera i tehničara za grijanje i vodoinstacije Skandinavije. Zgrada ima centralnu jezgru s komunikacijama i sanitarnim čvorovima na koju se nastavljaju hodnici s cca 250 soba. Modularni sistem pročelja omogućuje fleksibilnu postavu razdjelnih stijena.

Godine 1967. i 1968. realizira poslovno-stambenu zgradu u centru Stockholma. I dalje se bavi temom individualnog stanovanja. Umjesto klasične kuće, razvija prototip montažne individualne kuće prilagodljive

Satelitski grad Farsta kraj Stockholma, perspektiva

svakom terenu: vrlo strmom, strmom i ravnom. Osnovni je zahtjev izbjegavanje velikih zemljanih radova, nemogućnost povećanja tlocrta i serijska proizvodnja. Tako nastaje ideja kuće tipa "gljiva" (*Pilzhaus*). Na parceli je kuću moguće postaviti individualno, u nizu ili izmaknutu u nizu. Ulaz je omogućen preko prizemlja, kata ili terase na krovu. U varijanti kada se ulazi preko terase na toj etaži nalazi se i ulaz i garderoba. Završna vanjska obrada kuće drvena je obloga.

"Piltzhaus"

Rješenje je dalo izvanredne rezultate u oblikovnom i funkcionalnom smislu. Halper s teme individualnog stanovanja prelazi na kolektivno stanovanje. Projektira naselje Nybodaberg, Tyresö, sa 780 stanova i velikom garažom (1969./70. godina). Naselje ima karakteristike poslijeratne arhitekture, u kojima se može osjetiti utjecaj zagrebačke škole.

Naselje Nybodaberg, Tyresö

U centru Stockholma projektira (1970.-1974.) banku "Skaraborgs Banken". Ponovo se javlja betonska jezgra, skeletna konstrukcija i modularno viseće pročelje. Takav sistem pruža mogućnost organizacije razolikih prostora: od velikih kolektivnih prostora do čelijastog sistema. Arhitektonski izraz odražava tendencije sedamdesetih godina: aluminijsko pročelje u modularnom sistemu. Osim izvedbe Halperu je povjerena izrada unutarnjeg uređenja.

Radovan Halper mnogo putuje, upoznaje Ameriku, Južnu Afriku, Ujedinjene Arapske Emirate.

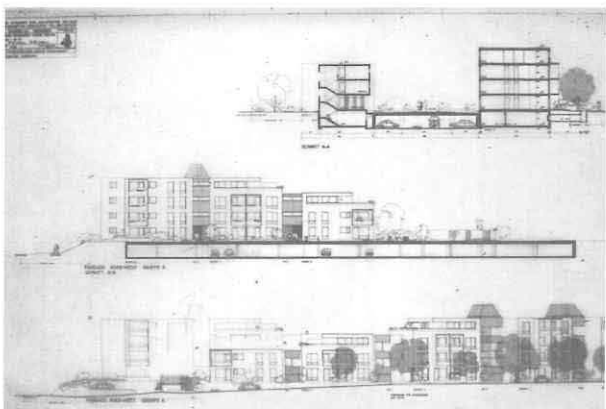
Nakon petnaestak godina boravka u Švedskoj, gdje je stekao mnogo prijatelja u krugu svoje profesije, odlazi u Švicarsku. S arhitektom H. Schaffnerom otvara projektni biro u Aarau, kanton Argau. Tako počinje nova faza Halperova rada, novi pristup arhitekturi, pod utjecajem nove okoline i načina života.

Uredi-banka-trgovina: "Angpanneförening", Stockholm

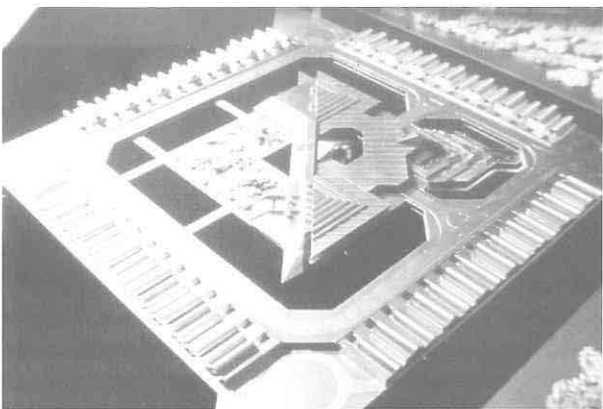
Poslovna zgrada "Skaraborgs Banken", Stockholm

Stambeno naselje
"Schützenwiese, Granichen:
presjeci i fasade, tlocrt
prizemlja

Nedaleko Aarau, u okruženju vila i seljačkih farmi, nastaje stambeno naselje *Schützenwiese* u Granichenu (1972.-1975.). Dvije lagano zaobljene grupe zgrada zatvaraju centralno dvorište koje pripada pješacima. Dvorište se otvara na sjeveru, prema parkiralištu posjetilaca i rampi za ulaz u garažu, a na jugu prema dječjem igralištu. Mase su podijeljene u dvije grupe različitih visina, od dvije do četiri etaže. Stanova ima 56, fleksibilni su, mogu se prilagoditi potrebama stanara, a veličine su od petipolsobnog do dvoipolsobnog. Stubišta i dizala povezuju stanove s garažom, spremištima, prostorom za hobi, igru djece i bazenom. Novi Halperov pristup arhitekturi vidimo u stereotomskom rješenju pročelja, na kojem ima još elemenata horizontalizma.

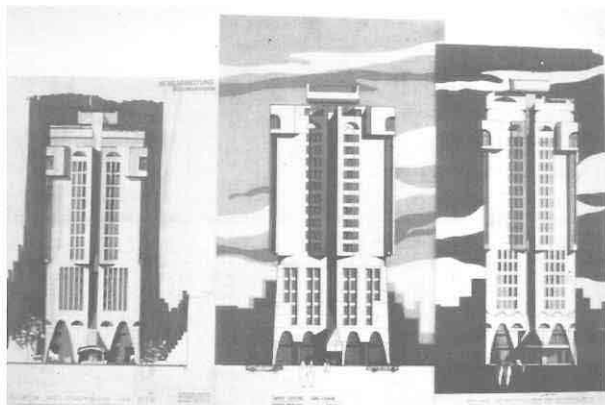
Ni Švicarska nije smirila Halpera. Grupa arhitekata iz Stockholma poziva ga da, kao glavni projektant, sudjeluje u natječaju za Arapski centar u Abu-Dhabiju (Ujedinjeni Arapski Emirati) 1975. godine. Susreće se s novom sredinom, novom kulturom i novim avanturama. Sredina suprotna njegovu temperamentu potaknula ga je da i tu okuša svoje snage, pa otvara neku vrstu ekspoziture svog biroa. Natječaj dobiva treću nagradu. No, strpljenje i vrijeme osnovni su parametri poslovanja u arapskim zemljama. Posao ne donose nagrade nego izdržljivost i umješnost arhitekta da izdrži igre, koje konačno izabiru projektanta. Taj se boravak odrazio na njegovu daljnem radu. Iz tog razdoblja spomenut ćemo dva projekta: Vila Al-Katmi, Kuwait, 1979. i Swiss Center, Abu-Dhabi, iste godine. U tim projektima vidljiva je suvremena primjena elemenata izvorne arapske arhitekture. Paralelno, Halper radi u Švicarskoj stambeno-poslovnu zgradu u Oltenu, te rekonstrukciju i dogradnju zgrade *Altstadtliegenschaft* u Aarau.

Arapski centar u Abu Dhabiju, maketa (situacija)

Vila Al-Katmi, Kuwait

Poslovna zgrada "Swiss Center", Abu-Dhabi

Osamdesetih godina napušta Arapske Emirate i svoje djelovanje usredotočuje na Aarau; tako počinje novo razdoblje u kojem nastaju najznačajnija arhitektonska djela. Radi dvije individualne kuće, smještene na strmom terenu pokraj rijeke Aare u Aarau. Raznolike potrebe korisnika navele su Halpera da projektira dvije različite kuće, svaku s obilježjima vlasnika. U podnožju su smještene garaže, a pristup do kuće osiguran je malom uspinjačom. Kuće su sagrađene 1982.-83. godine.

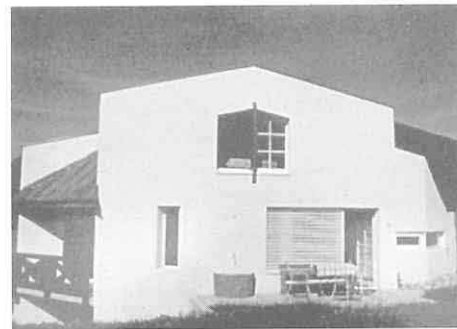

Obiteljska kuća u Aarau, glavna fasada

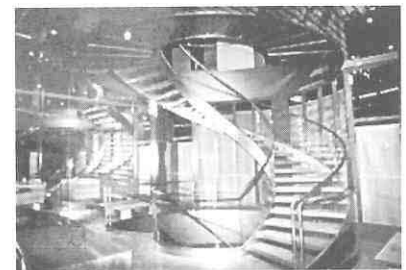
Spomenut ćemo još obiteljsku kuću Hansa Suttera u Gränichenu, 1984. godine i kuću Hansa Lunginbühla u Oberkulmu, 1985. godine. Samostalni biro otvara 1986. godine pod imenom "Halper & Partner". Borba i nastojanja urodili su plodom. Konačno dobiva narudžbu za projekt poslovne zgrade životnog osiguranja društva "La Suisse" iz Lausanne u centru Aaraua. Taj projekt otkriva zrelog arhitekta Halpera. Ponovno susrećemo red i ritam, ali je monotonija razbijena različitim rješavanjem dvaju pročelja. Pročelje prema parku riješeno je u strogom ritmu opne od reflektirajućeg stakla u koje se ogleda zelenilo, dok prema ulici kameno pročelje, s malim otvorima, nastavlja ritam ulice i zadržava njezin stereotomski karakter. Razigranost krovništva olakšava masu građevnog gabarita. Prizemlje je obogaćeno javnim sadržajima, dućanima. Poslovne etaže ponovno su riješene centralnom jezgrom i nizom poslovnih prostora raznih veličina, a u podrumu su garaže, parkirališta i sklonište. Osim građevinskih radova, Halperu je povjeren i projekt interijera javnih i uredskih sadržaja.

Obiteljska kuća Sutter, Granichen, Švicarska

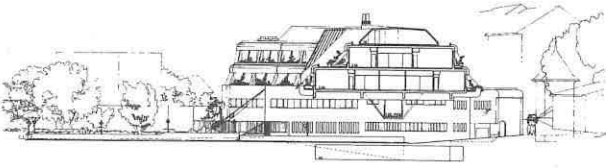

Obiteljska kuća Lunginbühl, Oberkulm, Švicarska

Poslovna zgrada životnog osiguranja društva "La Suisse" iz Lausanne, centar Aaraua
- fotografija, detalj stubišta

Dok gradnja zgrade "La Suisse" traje od 1984. do 1990. godine, Halper pomalo osvaja i druge terene u Aarauu, pa 1985. počinje raditi na projektu privatne klinike u Schachenu. Investitor je American Medical International Incorporated iz Lausanne. Zgrada je smještena na rubu stare jezgre, u heterogenom okolišu: poslovne zgrade, obrti, stanovanje i industrija. Zadatak otežavaju specifični uvjeti: vrlo složen oblik parcele, zahtjev za privatnim prolazom do ulice Schänisweg, ograničena veličina parcele u odnosu na prostorni program, visoka razina podzemne vode i skošeni, strmi teren na južnoj strani parcele. Uz te uvjete, arhitektonski izraz bio je ograničen i građevinskim propisima, zahtjevom za 98 parkirališnih mjesta, a poseban je problem bio privatni prolaz, koji se zbog okolnih ulica nije mogao premjestiti. Sobe

Privatna klinika u Schachenu, Aarau: presjek i fotografija

stacionara po vertikali su izmaknute pod kutovima od 45 i 60 stupnjeva, a ispred svake sobe nalazi se ozelenjeni prostor. Takvim izmicanjem i izbacivanjem konstrukcije otežan je postrani pogled u sobe, a vizualni je dojam terasasto rješenje. Skeletna konstrukcija, u prizemlju i prvom katu, zatvorena je betonskim montažnim elementima, kako bi se stvorila bolja veza s terenom. Dva gornja kata i potkrovlje zatvoreni su metalnim montažnim elementima. Zgrada je izvana sva obojena bijelo, pa svojim sjenama stvara skulpturalni efekt. Na pročelju ponovno susrećemo ritmičku raščlambu; razigrani tlocrtni koncept razvio se iz uvjetovanosti parcele.

Arhitektu Halperu povjeren je i projekt cjelovitog unutrašnjeg uređenja. Za razliku od eksterijera, interijer je bogat bojom. Unatoč mnogim ograničenjima stvara arhitektonsko djelo visoke kategorije, koje ujedno zadovoljava i sve funkcionalne, konstruktivne, urbanističke i estetske uvjete. Tim djelom Halper dokazuje arhitektonsku zrelost i kvalitetu visoke razine, a to mu omogućuje ulaz u prvi red švicarskih arhitekata. Radio je i na proširenju kapaciteta bolnice na lokaciji stare bravarske radionice. Nažalost, realizaciju tog projekta nije doživio. Bolnica je otvorena 1988. godine. Arhitektonskim detaljima postignut je ugođaj bolničkog smještaja sličan hotelskom.

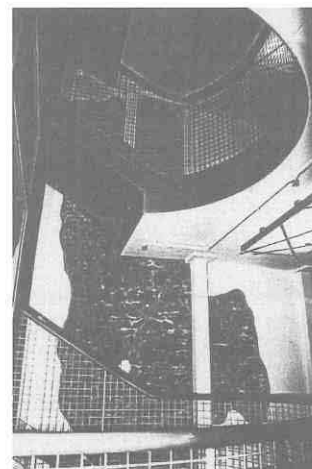
Uređenje Klinike za ženske bolesti "Kanton Spital" u Aarau povjereno mu je 1991. godine. Ovdje se susreće s novim problemom - adaptacijom, koju uspješno rješava. Iste godine ponuđena mu je adaptacija i rekonstrukcija u povijesnoj jezgri Aaraua.

Nije bila posrijedi samo prenamjena prostora već i uklapanje arheoloških nalaza u novi sadržaj. Zgrada je orijentirana na dvije ulice. Investitor je tražio prenamjenu stambene zgrade u robnu kuću "Bazar 1001 noć" uz uvjet da se zadrže dva izvorna ulaza i pročelja. Nova vertikala, sa staklenim liftom i laganim metalnim stubama, vidljiva je s oba ulaza. Prodorima u stropovima stvorena je transparentnost koja ostavlja vertikalu neprestano prisutnu u prostoru. Oslanjanje stropova na nove metalne konstrukcije omogućilo je zadržavanje dijelova starih zidova koji, u izvornom obliku, stvaraju sukob starog i novog i upoznaju posjetitelja sa slojevitošću zgrade. Tom realizacijom Radovan Halper dokazuje da, osim nove arhitekture, uspješno rješava probleme novog u starom. To je i vrijeme kada upoznaje zemlje Dalekog Istoka, Kinu, Indokinu, Maleziju, Japan i Maldive.

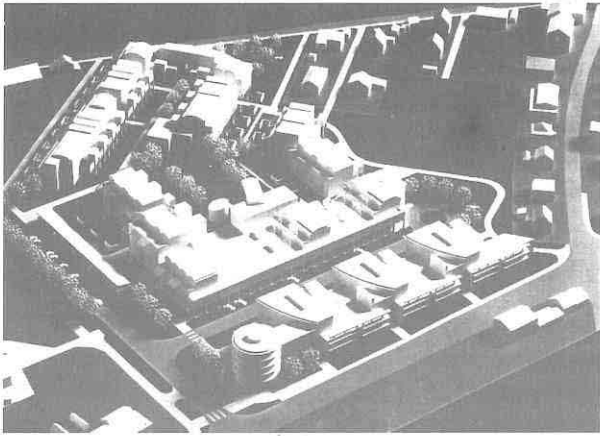
Kroz Kinu putuje švicarskom putničkom agencijom. Znatiželja i nemiran duh naveli su ga da po dolasku u

Peking napusti grupu. Iznajmio je bicikl, vozilo koje je bilo dio njega samoga, i krenuo svojim putem. Govorio je više jezika, ali je zaboravio da Kinezi govore samo kineski. Vraćajući se prema Peking, zaustavio se na jednom raskrižju ne znajući koji put vodi prema cilju. S blokom i olovkom u ruci, bez karakterističnih oznaka turista: kamera, fotografski aparat i video kamera, nije padao u oči slučajnim prolaznicima. Konačno je zaustavio seljaka i pokušao na svim jezicima objasniti što želi, ali ovaj je odmahivao glavom. Sporazumjeli su se crtežom i mimikom. Tako je našao put i vratio se u grupu, koja je posumnjala da ga je izgubila. Preko udruženja švicarskih arhitekata odlazi s grupom arhitekata na stručno studijsko putovanje po Japanu, gdje upoznaje način rada na projektiranju suvremene japanske arhitekture.

Novi zadatak, projektiranje stambenog naselja s obrtničkim radionicama i podzemnim garažama, uvjetuje izradu urbanističkog plana. Halper se ponovo bavi urbanizmom. Predlaže provedbeni zonski plan i provedbeni plan cijelog naselja prostora Bürsten-Walther u Oberentfeldenu 1991. godine. Paralelno radi na idejnom arhitektonskom rješenju cijelog naselja, ali se izvedba odgoda. Potom radi projekt za deset kuća u nizu u Rohru 1992. godine. U kuće se ulazi s ulice, a intimni dio stanovanja orijentiran je prema dvorištu koje završava zelenim zidom šumice. Na taj je način ostvarena intimnost vanjskog prostora. Tlocrti su fleksibilni. Po vertikali kuća se razvija na dvije etaže, a treća etaža, potkrovlje, prepuštena je korisniku da je uredi prema vlastitim potrebama. Niz nema jednaku, monotonu arhitekturu: započinje uglovnicom, koja odudara veličinom, tlocrtom, gabaritom, arhitekturom. Na uglovnici se nadovezuje pet jednakih jedinica s razigranim krovijem, a nakon

Robna kuća "Bazar1001 noć", Aarau, fotografija interijera sa dijelovima starih zidova

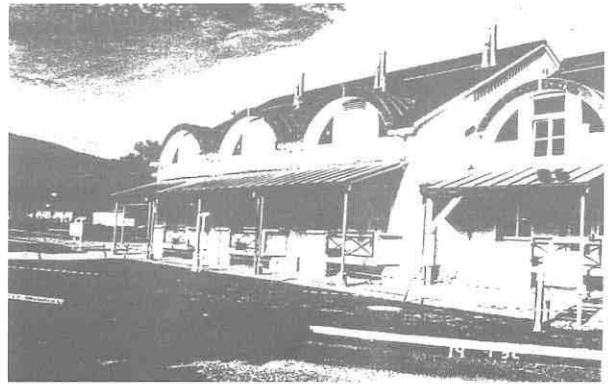

Stambeno naselje na prostoru Bürsten-Walther u Oberentfeldenu, urbanističko rješenje - maketa

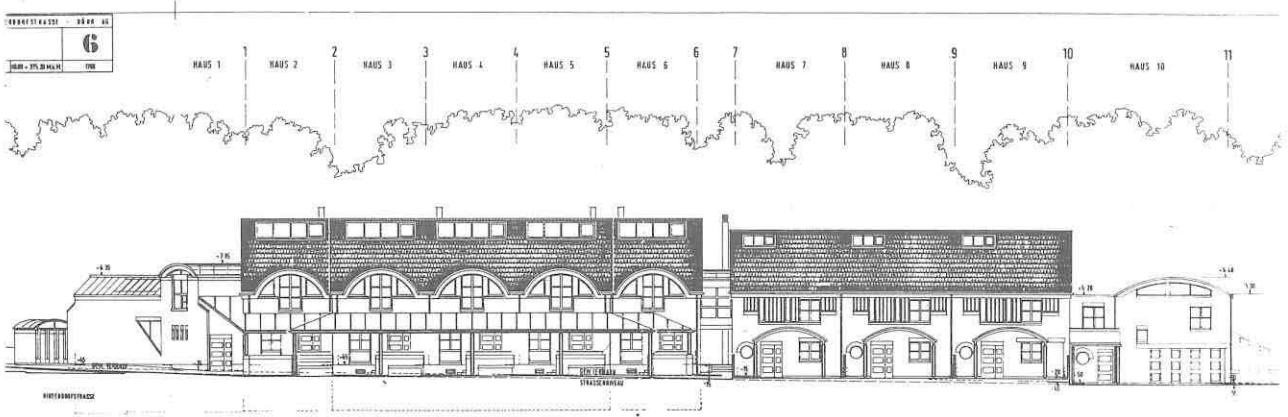
pomaka dolaze tri jednake jedinice sa smirenim krovnim plohamama. Niz završava jedinicom koja je tlocrtom i gabaritom najmanja, bez krovišta. Time je niz dobio početak i kraj. Osebnost pristupa daje živost konceptu.

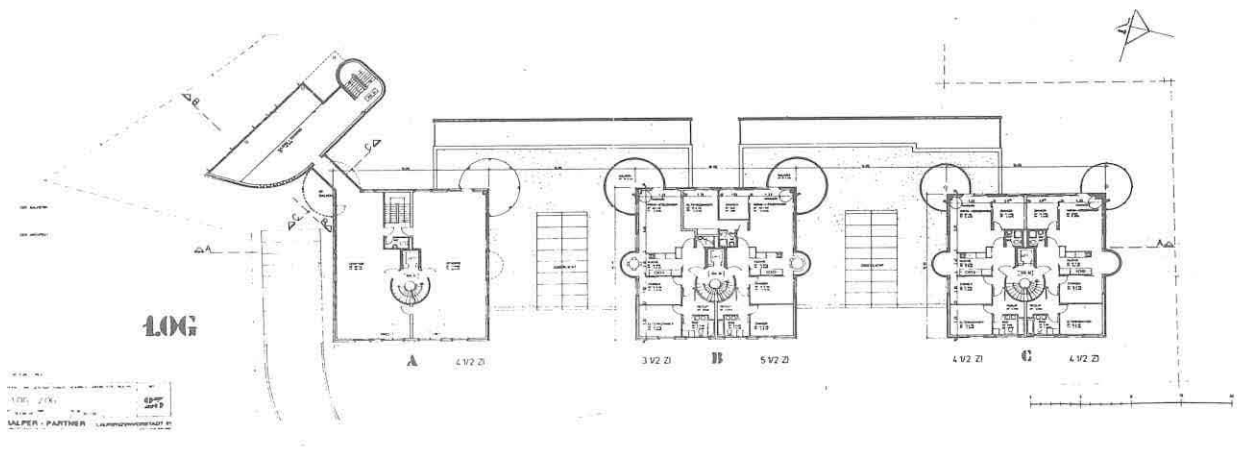
Godine 1992. projektira tri stambene zgrade sa 17 stanova, u prizemlju povezane obrtničkim radionicama i zajedničkim društvenim prostorima. Zgrade se nalaze u Buchsu pokraj Aaraua. Dvije su zgrade dvokatne, a jedna trokatna, s uvučenim krovnim etažama. U prizemlju su smještene obrtničke radionice povezane unutarnjim hodnikom. Tri prizemna prolaza povezuju uličnu stranu s dvorištem, u koje je smješteno dječje igralište. Ulazi u stambene jedinice nalaze se u prolazima. U podrumu su garaže, tehnički uređaji, ostave stanara i sklonište za slučaj rata. Ponovno se javlja centralna jezgra sa stubištem i dizalom. Na svakoj etaži nalaze se dva stana

različitih veličina. Zadnja, uvučena etaža ima obilježje individualnog stanovanja: teren je zamijenjen terasom. Osebnost zgradi daju kružne terase smještene u uglove, s dvorišne strane. Natkrivene terase orijentirane su jugozapad-sjeverozapad; vezane su na dnevni boravak pa se koriste kao njegovo proširenje ili prostor za blagovanje. Mogu se zatvoriti metalnim horizontalnim lamelama kako bi se korisnici zaštitili od pogleda, sunca, vjetrova i kiše. Ako se pokaže potreba za proširenjem stana, terasa se može ostakliti da bi se dobio dodatni stambeni prostor. Čvrsto, sređeno pročelje ponovo je bijelo, okrugle su terase sive, od pocinčanog profiliranog lima. Kuhinje su jedini istaci koji omogućuju pogled na sve strane. Ovo je smiren, čvrst, stereotomski izraz nove Halperove arhitekture. Zgrade završavaju jednokatnom, poslovnom zgradom "Aargauer Bank". Zaobljeno, napeto zidno platno zatvoreno je staklenom opnom prema ulici. Stambeno naselje u Oberentfeldenu nastavlja projektirati 1993. godine. Prerana smrt spriječila je ostvarenje njegove želje da ovom realizacijom završi svoju arhitektonsku karijeru.

Deset kuća u nizu, Rohr

Tri stambene zgrade i poslovna "Aargauer Bank" u nizu, Buch pokraj Aaraua, Tlocrti, fotografije stambenih zgrada i banke

Održao je nekoliko predavanja, među ostalim i u Zagrebu (1988.) na Arhitektonskom fakultetu, gdje je svojim kolegama pokazao vlastite radove, pod naslovom "Od teorije do prakse". Fotografsku kameru zamjenjuje crtežom, rukom bilježi sve što vidi. U prvo vrijeme to su grafike pejzaža i okoliša s arhitekturom. Putujući svijetom crteža bilježi ugođaje, u njima je prisutan minuciozan, arhitektonski detalj. Upoznavši Italiju, fasciniran bojom, prelazi u akvarel. Tako, osim arhitekture, bilježi ugođaj i boju. Ostaje niz likovnih zapisa i želja da završi arhitektonsku karijeru kako bi nastavio putovati i slikati.

Njegov je slikarski rad prikazan na nekoliko izložbi. Konačno i u galeriji "Art Selection", zajedno s Mariom Bottom, Maxom Billom i Le Corbusierom - njegovim velikim uzorom iz mladih dana.

Svoj mir nalazio je crtajući, slikajući i vraćajući se u sjećanju na sve ono što mu je bilo drago: na razna putovanja i velike gradove širom svijeta.

Unatoč svemu, nikada nije zaboravio svoj zavičaj. Vraćao se u svoj voljeni Zagreb, svoj pravi dom. Oduševljavao ga je Zagorje, domovina njegovih predaka - Zajezda, uspomena na djetinjstvo. Dubrovnik, ta čarobna sredina, more, sunce, zvali su ga da im se ponovo vrati.

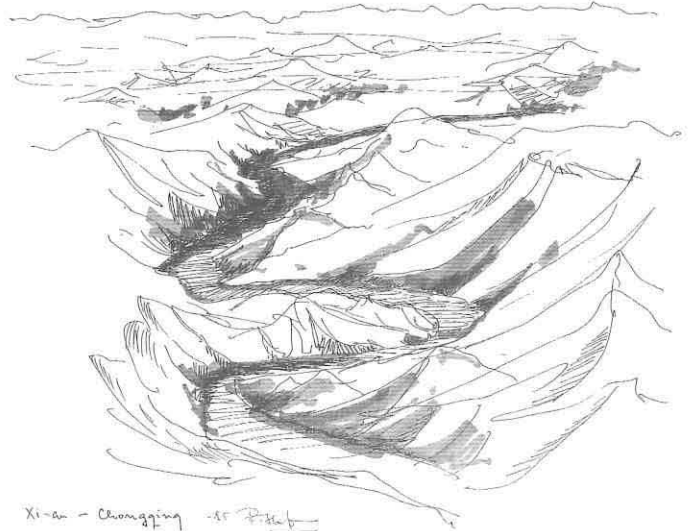
Živio je u tuđini, ali je pripadao svom kraju i zavičaju. Želio ga je još jednom posjetiti, ali ga je omela nenadana smrt 15. kolovoza 1993. godine.

Ulica, Švedska, tuš/papir, 1971.

Stockholm, kolaž, oko 1978.

Xi'an - Chongqing - 85 P. K. K.

Xi'an, Chongqing, Kina, tuš/papir, 1985.

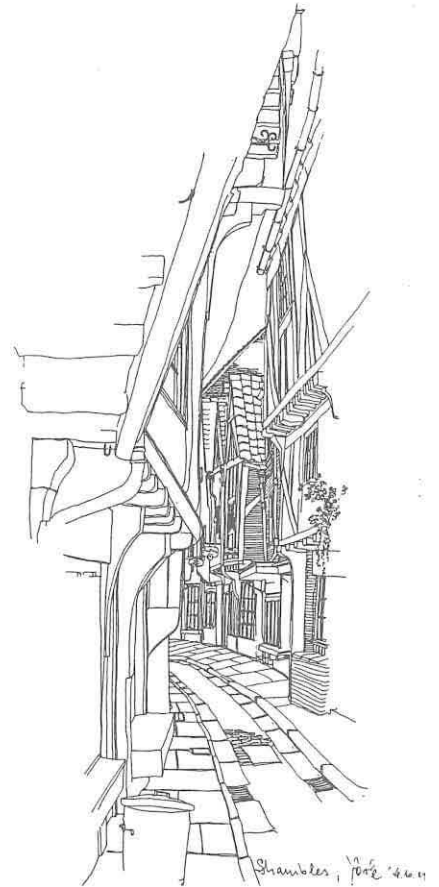

Aarau 7. 12. 83 P. K. K.

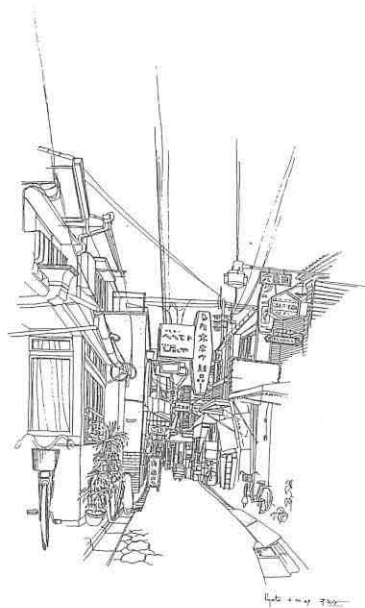
Staru vrtovi, Aarau, tuš/papir, 1983.

Kobe, Japan, akril/papir, 1987.

Ulica Shambles, York, tuš/papir, 1989.

Ulica, Kyoto, Japan, tuš/papir, 1987.

ART · SELECTION
Zeitweg 50

Bilder und Objekte
von
Architekten

Mario Botta Skizzen, Stuhl- und Lampenobjekte, Silber-Karaffen, die neue Uhr, Eye Max Bill Objekte und Originalgrafik	Radovan Halper Grossstadtbilder Le Corbusier Seltene Originalradierungen

Wir laden Sie herzlich ein zur

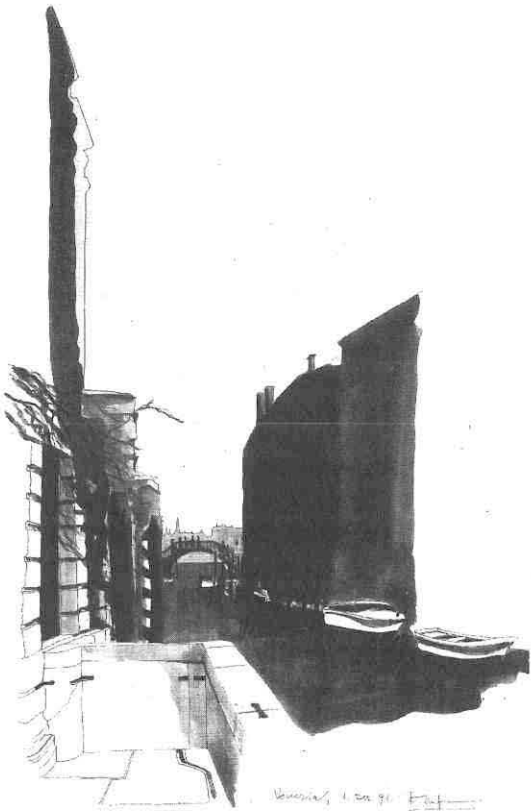
Vernissage

am Donnerstag, 1. März 1990, 18.00–21.00 Uhr
Es spricht Radovan Halper | Dipl. Arch. SIA, SAR

Die Ausstellung dauert - zum 20. März

Art Selection H.P. und S. Gilg Zeitweg 50 8032 Zürich Tel. 01/ 47 48 11 Fax 01/261 09 50	Öffnungszeiten: Di–Fr 10.00–18.30 Uhr Sa 10.00–16.00 Uhr Mo nach Vereinbarung

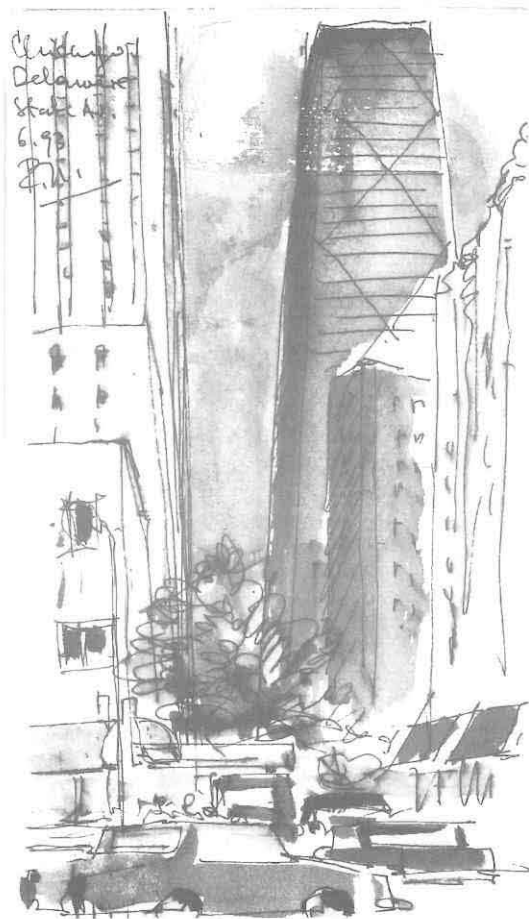
Pozivnica za otvorenje izložbe, 1990.

Budapest v. Buda 9.10.92
 Budimpešta, akril/papir, 1992.

Ciracusa Piazza Archimede Ciracusa, akril/papir, 1993

Chicago, akril/papir, 1993

Ribeauvillé, Francuska, akril/papir, 1993.

Summary

Vera Marsić: "Radovan Halper - In Memoriam"

This is a tribute to the architect Radovan Halper, who was born and educated in Zagreb, where he began his career - but continued and ended it abroad. Born in 1928, even as a student he showed a marked talent for architecture, but also gave much of his time to drawing, travel, languages and sports.

His first great influence was his teacher, professor Kauzlaric (residential housing), and later Turina (sports facilities). He also worked a lot with the architects Strizic and Rasica.

His restless and curious nature, soon took him abroad: in 1955 he went to Paris, the Mecca of architects, then proceeded to Sweden. His wish to become his own master was fulfilled in 1963 when he was able to start his own studio "Halper-Karlen" in Stockholm. After fifteen years of activity in Sweden he moved to Switzerland, where he started a new studio with the architect H. Schaffner in Aarau. Both in Switzerland and Sweden he created notable buildings - from imposing office buildings, to large housing projects and original prefabricated houses specially adaptable to all terrains.